

De muzikale geschiedenis van de Festspiele, aflevering 2

door Johan Maarsingh

De Festspiele van 1882

Wagners *Parsifal* beleefde op 26 juli 1882 de wereldpremière in het Festspielhaus in Bayreuth. Het werk zou, als het aan Wagner zelf zou hebben gelegen ook alleen in dat theater mogen worden opgevoerd. *Parsifal* is ook geen opera, zelfs geen Bühnenfestspiel, zoals *Der Ring des Nibelungen*. Nee, het is een Bühnenweihfestspiel. In dit geval geen festivalproductie om een theater in te wijden, maar een religieus drama, een mysteriespel. In Bayreuth was het werk meer dan vijftig jaar te zien in de regie uit 1882, slechts weinig decors waren vernieuwd. *Parsifal* in Bayreuth: het cult-drama voor de Wagneriaanse gemeente. Daartoe droegen ook de langzame tempi bij, waarmee zo rond 1900 een begin werd gemaakt en die een traditie konden worden waaraan zelfs Arturo Toscanini zich in 1931 niet wist te onttrekken.

Daarvan was onder Hermann Levi (1839-1900) nog geen sprake. Hij dirigeerde de wereldpremière en leidde in 1894 zijn laatste voorstelling van *Parsifal*. In 1896 ging er voor het eerst sinds 1876 een complete *Ring* en in 1897 stonden er dirigenten op de bok die niet meer onder Wagners supervisie *Parsifal* hadden gedirigeerd.

De latere dirigent en componist Felix Weingartner (1863-1942) maakte de Festspiele van 1882 mee en schrijft daarover uitgebreid in zijn autobiografie '*Lebenserinnerungen*' (Zürich 1928). In 1882 was Weingartner leerling van Liszt en een aantal jaren later was hij werkzaam in Bayreuth als repetitor.

Weingartner had de grote bewondering voor Hermann Levi. Hij schrijft:

'Hoe groot de prestatie van Hermann Levi was, kon worden vastgesteld door hen die in Bayreuth de *Parsifal* hoorden gedirigeerd door Levi en door zijn opvolgers.'

(vgl: Weingartner: *Lebenserinnerungen* I blz. 131).

'Wie hoch die Leistung Hermann Levis stand, konnten Zuhörer, die kleine blinden Parteigänger waren, erst später beurteilen, da Levi nicht mehr dirigierte.'

De woorden "blinde partijgangers" slaan op mensen die, zoals Richard Wagner zelf, problemen hadden met de joodse achtergrond van Levi. In Weingartners autobiografie is een handgeschreven uitnodiging afgedrukt, waarin "Herr und Frau Richard Wagner" de heer Weingartner uitnodigen voor de ontvangst in Haus Wahnfried, elke donderdag en maandag, in de periode vanaf 27 juli tot en met 28 augustus 1882. (Weingartner *Lebenserinnerungen* I blz. 139).

Hermann Levi tussen zijn collega's Richter en Mottl

Emil Scaria, de eerste Gurnemanz

Weingartner beschrijft ook een aantal interessante aspecten over de persoon Richard Wagner zelf. Zo zou de bas Emil Scaria, de eerste Gurnemanz, Wagner hebben aangezet tot een wijziging in de partituur. 'Von Wagner und Scaria war eine Erzählung in aller Mund, die zu natürlich, aber auch zu bedeutsam klingt, als dass ich sie für erfunden halten könnte. Bei der Stelle Parsifals: "das Haupt nun salbe Titurels Genoss, das heute noch als König er mich grüsse", soll Scaria zu Wagner geäußert haben, beim Worte "König" vermisste er im Orchester die feierlichen Pauken, und Wagner hätte tatsächlich die merkwürdig solistische Pauke, die heute in der Partitur steht, nachträglich hinzugefügt. Ist die Erzählung wahr, und ich glaube, dass sie es ist, so spricht sie nicht nur für Scarias feinen künstlerischen

Instinkt, sondern auch für Wagners Grösse, der sich nicht auf das hohe Ros der Unfehlbarkeit setzte, sondern einer Stimme, der Botschaft er für echt hielt, Gehör schenkte. Die Stelle erscheint in der Tat farblos, wenn man sich die Pauke wegdenkt.’ (Weingartner Lebenserinnerungen I blz. 133-134).

In Wagners *Parsifal* zijn de dieren heilig. Wagner zou zowaar vegetariër zijn geworden. Weingartner komt tot een andere conclusie.

‘Für kurze Zeit zog er sich in dem Nebenraum zurück und lies sich etwas zu essen servieren. Ein Blick auf die vor ihm stehende Platte zeigte, dass er sein Eintreten für das vegetarische Regime nicht in der Praxis übersetzte.’ (Weingartner Lebenserinnerungen I blz. 138).

Bekend is de anekdote dat Wagner een luid bravo zou hebben geroepen, uitgerekend tijdens de scène met de Bloemenmeisjes in het tweede bedrijf van *Parsifal*. Weingartner weet niet alleen precies de plaats in de partituur te noemen:

‘Die Blumenmädchen stürmten von allen Seiten herbei und umringen Parsifal. Ihre Kostüme sind geschmacklos, sogar unbegreiflich geschmacklos, aber ihr Gesang ist unvergleichlich. [...] Bei den holden Diminuendo “Wir welken und sterben dahinnen” ertönt aus der Loge ein warmes, herzliches “Bravo! Bravo!” *Das war wirklich Wagners Stimme.* [cursivering door Weingartner JM]. Man hatte mir bereits erzählt, dass er bei jeder Vorstellung an dieser Stelle das Zeichen seiner Zustimmung gab.’ (Weingartner Lebenserinnerungen I blz. 133).

Felix Weingartner rond 1890

Scaria, Materna en Winkelmann in 1882

Premièrebezetting

Mogelijk heeft Weingartner de werkelijke eerste opvoering op 26 juli 1882 bijgewoond.

Hij noemt in zijn autobiografie de namen van Amalie Materna (Kundry), Theodor Reichmann (Amfortas), Hermann Winkelmann (Parsifal), Emil Scaria (Gurnemanz), Carl Hill (Klingsor) en August Kindermann (Tituel).

Laatstgenoemde was de vader van Hedwig Reicher-Kindermann (1853-1883). Zij zong al in 1876, tijdens de eerste Festspiele de rollen van Erda en Grimgerde. In Amsterdam zong zij de rol van Brünnhilde in een opvoering van *Der Ring des Nibelungen* in het Paleis van Volksvlijt in Amsterdam, januari 1883. Het werd gedaan door het rondreizend theatergezelschap onder leiding van Angelo Neumann, die met Wagners *Ring* door Europa trok. Dirigent van de voorstellingen in Amsterdam was Anton Seidl. Hij dirigeerde ook in Bayreuth, maar elders gingen de door hem gedirigeerde Wagner-opera's wel in bekorte versies. Zo ook in Amsterdam, dit tot onvrede van een groepje mannen die korte tijd later de Wagner Vereeniging zouden oprichten.

Marianne Brandt als Kundry

Op 28 juli ging de tweede voorstelling van *Parsifal* met een vrijwel totaal andere bezetting. Bij die voorstelling was mezzosopraan Marianne Brandt (1842-1921) Kundry. Weingartner schrijft: ‘Wie sollte es dieser Frau, die von Natur keineswegs mit einer schönen Erscheinung bedacht war, gelingen, uns eine Verführungsszene glaubhaft zu machen? Und es gelang ihr, ja, gelang ihr in solchem Masse, dass mir die Gestalt der Kundry in völlig neuem Lichte erschien, so dass ich vieles begriff, was mir selber noch nicht dunkel war, und dass ich die Gefahr, in der Parsifal schwebte, unmittelbar an mir selbst empfand. Keine Kundry vermochte jemals wieder, mir diesen Eindruck hervorzurufen, wie dieses dämonisch geniale Weib. Die Brandt hat diese Rolle nur im ersten Parsifal-Jahr und niemals später dargestellt. Sie gehört zu den gewaltigsten Erscheinungen der teatralischen Vergangenheit und Bayreuths.’ (Weingartner Lebenserinnerungen I blz. 135).

Weingartner had haar in diverse operahuizen meegemaakt als Fidelio; Ortrud en Fidès, een personage uit de opera *Le Prophète* van Meyerbeer. Met deze rol had ze in 1868 in Wenen groot succes, het was de start van een succesvolle loopbaan. Op 23 september 1905 maakte Kammersängerin Marianne Brandt met een onbekende pianist een opname van de aria 'Ach mein Sohn'. 1)

Marianne Brandt (links als Kundry, rechts portret)

Vanaf 1890 trad ze alleen nog op in de concertzaal. In 1876 zong ze in Bayreuth de rol van Waltraute in *Götterdämmerung*.

Ook in Nederland heeft ze gezongen. Tijdens het eerste concert dat was georganiseerd door de Wagner Vereniging trad Marianne Brandt op, als Isolde (*Liebstock*), Elisabeth (*Dich teure Halle*) en Brünnhilde (slotscène derde bedrijf *Die Walküre*, met Carl Hill als Wotan). Mr. Henri Viotta dirigeerde de Amsterdamsche Orkestvereniging. Het concert vond plaats in de concertzaal van de sociëteit Felix Meritis aan de Keizersgracht in Amsterdam op 26 januari 1884. Dit was de enige keer dat Brandt optrad voor de Wagner Vereniging.

Hermann Winkelmann

Van de drie zangers die in 1882 de rol van Parsifal zongen, heeft alleen Hermann Winkelmann (1849-1912) grammofoonplaten opgenomen. Helaas geen enkel fragment uit *Parsifal*. Wel uit *Tannhäuser* 2), *Lohengrin* 3) en *Meistersinger* 4) drie fragmenten uit Walters *Preislied*, (opnamen gemaakt in 1900, 1905 en 1906) en 'Am stillen Herd' (ook uit 1900). Tussen 1883 en 1906 zong hij aan de Weense Hofopera, maar zijn stem zou al rond 1890 over het hoogtepunt zijn geweest.

Dat is het probleem met veel zangers: de mogelijkheid platen op te nemen, kwam eigenlijk te laat.

Volgende aflevering meer over Wagners laatste Festspiele. 🎵

- 1) <https://www.youtube.com/watch?v=AF2hv3YIKs0>
- 2) <https://www.youtube.com/watch?v=eLXvSicNErw>
- 3) <https://www.youtube.com/watch?v=NKCO8bh1MTs>
- 4) <https://www.youtube.com/watch?v=C7ALAHZeu3A>